

Recenzja: Magdalena Słok-Wódkowska,
*Standardy traktowania w prawie międzynarodowym
gospodarczym*, Instytut Wydawniczy EuroPrawo,
Warszawa 2020, ss. 275

Marcin Kałduński

Doktor habilitowany, profesor UMK w Toruniu

ORCID: 0000-0002-2179-5733, e-mail: mmk@post.pl

Do czasu ukazania się książki M. Słok-Wódkowskiej problematyka standardów traktowania nie była przedmiotem szerszego teoretycznego zainteresowania polskiej współczesnej doktryny prawa międzynarodowego. Polscy autorzy poświęcali standardom traktowania państw niewiele uwagi (była to przy tym głównie starsza część doktryny, m.in. Profesorowie Janusz Gilas, Marian Iwanejko), a część podręczników prawa międzynarodowego nawet w ogóle nie ujmowała takich aktów w swoim wykładzie prawa międzynarodowego. Autorka postanowiła zatem odnowić zainteresowanie polskiej doktryny tą problematyką i postawiła sobie ambitny cel przebadania standardów w międzynarodowym prawie gospodarczym. Recenzowana praca stara się skutecznie wypełnić wspomnianą lukę i wzbogacić dorobek polskiej nauki prawa międzynarodowego. Istotny jest przy tym fakt, że Autorka uwzględniła w swej pracy w pewnej mierze orzecznictwo sądów i trybunałów międzynarodowych, prace Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ (KPM) oraz przeanalizowała doktrynę prawa międzynarodowego, przy czym z uznaniem należy podkreślić fakt, że odwołała się do poglądów doktryny anglosaskiej, frankofońskiej oraz polskiej. Lektura pracy M. Słok-Wódkowskiej potwierdza zresztą, że Autorka skrupulatnie zbadała prawo międzynarodowe.

Doceniwszy trud i pracę Autorki, trzeba stwierdzić, że zamiar ten jest godny uwagi z kilku względów. Po pierwsze, rzadko spotyka się we współczesnej polskiej literaturze prawniczej opracowania na temat prawa gospodarczego. Po drugie, ze względu na teoretyczne aspekty problemu jest to zdecydowanie zadanie nielatte. Po trzecie, międzynarodowe prawo gospodarcze jest systemem niejednorodnym i sfragmentaryzowanym, a to utrudnia budowanie całościowych koncepcji teoretycznych.

Praca zawiera wiele zmuszających do refleksji uwag, z którymi niekiedy można się nie zgadzać, co jednak nie umniejsza ich wartości. Na szczególne uwzględnienie zasługuje fakt, że Autorka krytycznie odnosi się do niektórych argumentów padających w obrębie doktryny prawa międzynarodowego oraz formułuje własne wnioski dotyczące omawianej przez nią materii, którą bez wątplenia można określić jako trudną.

Autorka podzieliła swoją pracę na pięć następujących rozdziałów: I. Pojęcie standardu traktowania; II. Standardy traktowania „obcych”; III. Standardy traktowania w obrocie towarowym; IV. Standardy traktowania w prawie inwestycyjnym; V. Standardy traktowania w prawie handlowym w obszarach innych niż obrót towarowy. Czytelnik ma możliwość zapoznania się z podstawowymi problemami pracy w krótkim wstępie, a w zakończeniu – z podsumowaniem osiągniętych przez Autorkę rezultatów.

Książka rozpoczyna się od wprowadzenia Czytelnika w problematykę nazewnictwa i definicji standardu i klauzuli (generalnej) (s. 19–54). Autorka rozważa poszczególne elementy definicji, rozpoczynając od pojęcia „standardu i klauzuli”, opierając się na polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu, by następnie przejść do omówienia pojęcia standardu traktowania i klauzuli traktowania w międzynarodowym prawie gospodarczym. Omawia przy tym w szczególności dwie normy: traktowanie najbardziej uprzywilejowane i traktowanie narodowe. Wszystkie wywody oparte są w pierwszym miejscu na metodzie historycznej i lingwistycznej. Autorka analizuje powstanie i stosowanie tych standardów i klauzul od dawnych czasów i wyciąga wnioski rozwinięte w dalszej analizie tematu pracy.

Drugi rozdział Autorka poświęciła standardowi traktowania „obcych”. Swoją wywód rozpoczyna prawidłowo od omówienia pojęcia „obcy” w prawie międzynarodowym. M. Słok-Wódkowska wprowadza w tym miejscu granicę temporalną, którą stanowi połowa XX wieku, co wiąże z rozwojem praw człowieka, i w tym też kierunku prowadzi swoje rozważania. Skupiając się zatem na prawach człowieka, pominęła dalszy rozwój prawa gospodarczego, zwłaszcza co do pojęcia przynależności państwowej i inwestora (niezależnie od uwag poczynionych w trzecim rozdziale). Autorka opiera się również na klasycznych i znanych przypadkach

i sporach z XIX i XX wieku. Należy to docenić, także z tego względu, że współcześnie w doktrynie polskiej i zagranicznej mało kto zna i analizuje starsze orzecznictwo, które mimo upływu lat zachowało w dużej mierze swoją aktualność i często świetnie nadaje się do analizy obecnych zagadnień prawnych. Mimo to żałować należy, że Autorka nie zbadała współczesnego orzecznictwa.

Kolejny rozdział został poświęcony standardom traktowania w obrocie towarowym. Uwagi Autorki w tym zakresie są prawidłowe i przeprowadzone po analizie orzecznictwa i wypowiedzi doktryny. Wywód skupiony jest przede wszystkim na traktowaniu najbardziej uprzywilejowanym i traktowaniu narodowym. Zawarte tu stwierdzenia wiążą się, ale i nieco powielają merytorycznie z treścią pierwszego rozdziału. Analizowane orzecznictwo Organu Rozstrzygania Sporów (DSB) jest co to zasady wyselekcjonowane prawidłowo – brakuje zasadniczo tylko raportów wydanych po 2016 r., być może z tego powodu, że ugruntowana linia orzecznicza nie zmieniła się w ostatnich latach. Autorka niejednolicie prowadzi analizę orzecznictwa: raz głęboko wchodzi w zagadnienia, stosując zasadnie metodę dogmatyczną, innym razem analiza jest nieco płytsza (*vide*: podrozdziały 3.1 i 3.2 dotyczące odpowiednio traktowania najbardziej uprzywilejowanego i traktowania narodowego).

Dalszą część pracy dotyczy standardów traktowania w prawie inwestycyjnym. M. Słok-Wódkowska zasadniczo zasygnalizowała jedynie – bez szerszej analizy – dyskusję w orzecznictwie na temat pojęcia inwestycji. Ze zrozumiałych względów pojęcie inwestycji w prawie gospodarczym pozostaje poza tematem pracy. Bardziej relewantne są rozważania dotyczące odpowiednio traktowania najbardziej uprzywilejowanego i traktowania narodowego. Autorka zauważa problem niejednolitego orzecznictwa i kontrowersje wokół zakresu stosowania klauzuli największego uprzywilejowania (KNU) w traktach inwestycyjnych oraz kontrowersyjnych „traktatowych zakupów” (*treaty shopping*) na jej podstawie korzystniejszych standardów materialnoprawnych oraz jurysdykcji trybunałów arbitrażowych. Godne odnotowania są refleksje dotyczące współczesnej praktyki traktatowej, łącznie z umowami Unii Europejskiej. Autorka dochodzi tu do wniosków, z którymi można polemizować, lecz trudno im odmówić pewnych racji. Można mieć między innymi wątpliwości, czy jednym z celów umieszczenia KNU w traktatach inwestycyjnych było ujednoclenie standardów (s. 160). Raczej celem tym było zapewnienie braku dyskryminacji i równe traktowanie inwestorów i inwestycji wzorując się na wypróbowanych narzędziach z przeszłości (prawdopodobnie nikt wówczas nie wyobrażał sobie, jakie może to przynieść problemy w praktyce), gdy tymczasem praktyka arbitrażowa wypaczyła w pewnym zakresie cel i intencje stron traktatów (rozszerzenie jurysdykcji na podstawie KNU). Autorka mogłaby

wzbogacić swoje skądinąd zasadne uwagi o najnowsze orzecznictwo, oczywiście przy zachowaniu wszystkich proporcji. Podobnie z korzyścią dla pracy byłoby w przypadku analizy *fair and equitable treatment* oraz *full protection and security*, jak również przy analizie klauzuli wyłączeniowej.

W ostatnim rozdziale Autorka omówiła standardy traktowania w prawie handlowym w obszarach innych niż obrót towarowy, a dokładnie w handlu usługami, ochronie własności intelektualnej i zamówieniach publicznych. M. Słok-Wódkowska prowadzi właściwą analizę każdego z obszarów pod kątem celów i tez pracy. W tym miejscu można jednak mieć kilka uwag. Nie negując treści i poprawności wyводу, można mieć wątpliwości, czy te obszary należą do prawa handlowego, czy może do prawa gospodarczego, zakładając, że prawo handlowe reguluje stosunki prywatnoprawne. Z drugiej strony Autorka może przecież samodzielnie kształtować przyjęte w pracy pojęcia. Ponadto M. Słok-Wódkowska wyodrębniła te obszary jedynie ze względu na przedmiot regulacji (s. 15). Z większym pożytkiem dla pracy byłoby, gdyby zostały one omówione w ramach standardów Światowej Organizacji Handlu (rozdział III). Dodatkowo w pracy brakuje rozważań poświęconych międzynarodowemu prawu finansowemu. Wprowadzenie odpowiednich treści z pewnością wzbogaciłoby recenzowaną pracę i zwiększyło jej naukową atrakcyjność. Mogłyby one stanowić niezależną część pracy.

Podsumowując, należy w pierwszym rzędzie zaznaczyć, że ze względu na objętość książki M. Słok-Wódkowskiej oraz bogactwo jej treści i wniosków w niniejszej recenzji zostały omówione tylko wybrane jej aspekty. W konkluzji trzeba jednoznacznie stwierdzić, że monografia M. Słok-Wódkowskiej jest dziełem godnym polecenia, które zmusza do podjęcia głębszej refleksji nad zagadnieniami międzynarodowego prawa gospodarczego. Standardy traktowania jako pewne wzorce do stosowania w praktyce poprzez klauzule traktatowe będą długo obecne w praktyce międzypaństwowej. Pozostawiają państwu swobodę układania swoich relacji w oparciu o ukształtowane przez lata reguły życia gospodarczego. Ich znajomość jest nieodzowna zarówno w teorii, jak i w praktyce. W ten kontekst dobrze wpisuje się praca M. Słok-Wódkowskiej, która pozwala na zdobycie zarówno podstawowej wiedzy na temat standardów prawa gospodarczego, jak i szerszej perspektywy i zauważenia problemów związanych ze standardami i ich stosowaniem. Dodatkowo w całej pracy Autorka jest konsekwentna, wywód jest spójny, a wnioski wyważone. Czytelnik otrzymuje książkę ciekawą i rzetelnie opracowaną. Recenzowana praca prawa wzbogaca literaturę polską dotyczącą międzynarodowego prawa gospodarczego.